

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสถึงความสำคัญของเด็กไว้ว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2524:ก)

"คงไม่เป็นการผิดอย่างไรที่ข้าพเจ้าจะพูดว่า เด็กเป็นผู้ที่จะได้รับช่วงทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการดำรงรักษาอิสรภาพ ความผาสุกสงบของประชากรในโลก ดังนั้น เด็กทุกคนจึงสมควรและจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาคำคมคติจิตใจให้ปราณีตให้มีศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อย สุจริตและมีปัญญาฉลาด แจ่มใส มีเหตุผล

หน้าที่นี้เป็นของทุกคนที่ต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่ำเสมอ คือผู้ที่เกิดก่อนผ่านชีวิตมาก่อน จะต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้ที่เกิดตามมาภายหลัง ด้วยการถ่ายทอดความรู้ ความดี และประสบการณ์อันมีค่าทั้งปวงให้ด้วยความเมตตาเอ็นดูและด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้เขาราบให้เขาเข้าใจ และที่สำคัญที่สุดให้เขารู้จักคิดด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง จนสามารถเห็นจริงด้วยตนเองได้ในความเจริญและความเสื่อมทั้งปวง

โดยนัยนี้ บิคามารดาจึงต้องสอนบุตรธิดา ที่จะต้องสอนน้อง คนรุ่นใหญ่จะต้องสอนคนรุ่นเล็ก และเมื่อคนรุ่นเล็กเป็นผู้ใหญ่ขึ้นจึงต้องสอนคนรุ่นหลังต่อ ๆ ไปไม่ให้ขาดสาย ความรู้ ความดี ความเจริญองงามทั้งมวลจึงจะแผ่ไพศาลไปได้ไม่มีประมาณ เป็นพื้นฐานของความวิวัฒนาการความผาสุกอันยั่งยืนในโลกสืบไป"

จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าการอบรมสั่งสอนเด็กนั้น สิ่งสำคัญพื้นฐานคือ ผู้ใหญ่ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก เพราะการที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กเป็นอย่างไร ผู้ใหญ่ต้องปฏิบัติตนต่อหน้าเด็กอย่างนั้น เพื่อให้เด็กเห็นแบบอย่างชัดเจน ผู้ใหญ่ในที่นี้คือ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ดังนั้นการที่จะสร้างเด็กให้เป็นผู้สืบทอดทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ได้ดี เด็กจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เขาได้รับความรัก ความเอาใจใส่ ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้เกิด

การเรียนรู้และมีการพัฒนาทุก ๆ ด้าน มีความพร้อมที่จะเรียนรู้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เพราะ
เด็ก ๆ จะต้องเติบโตเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไปในอนาคต

ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างก็เล็งเห็นความสำคัญนี้ องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศ
ให้ ปี พ.ศ.2522 เป็นปีเด็กสากล วัตถุประสงค์เพื่อการเร่งรัดให้สังคมและรัฐบาลได้ตระหนักถึง
ความต้องการของเด็ก และระดมสรรพกำลังสนับสนุนโครงการและกิจกรรมที่จะส่งผลประโยชน์ไป
ถึงเด็กอย่างถาวร ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยให้การพัฒนาเด็กนั้นครอบคลุมการพัฒนา
ทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จิตใจ และจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ 2524:5) ประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ได้รณรงค์อย่างเร่งด่วนที่จะพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพ
โดยเฉพาะการอบรมเลี้ยงดูที่จะสนองต่อความสำคัญของพัฒนาการในช่วงระยะแรกของชีวิต เด็ก
ตั้งนโยบายการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษาที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2520 ข้อที่ 16 ว่า "รัฐพึงเร่งรัดจัดและสนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนประถมศึกษา
โดยรัฐจะสนับสนุนให้ท้องถิ่นและภาคเอกชนจัดให้มากที่สุด สำหรับการศึกษาระดับนี้ของรัฐจะจัด
ทำเพียงเพื่อเป็นตัวอย่างและเพื่อการค้นคว้าวิจัยเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง
ชาติ 2520:10) และนอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-
2529) ยังได้เน้นการกระจายการศึกษาสำหรับเด็กในวัยก่อนประถมศึกษาไปยังประชากรกลุ่ม
เป้าหมายในเขตพื้นที่ชนบทยากจนโดยให้ส่วนราชการจัดสรรงบประมาณและโครงการลงในพื้นที่
ดังกล่าวให้มากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2525:316,
346) แต่เนื่องจากการดำเนินงานของรัฐบาลนั้นคงไม่สามารถที่จะปฏิบัติการได้โดยตรงถึงตัวเด็ก
ได้ จึงต้องอาศัยผู้ใกล้ชิดเด็กมากที่สุดคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และต่อมาคือครูหรือผู้ดูแลเด็ก สำหรับ
ครูหรือผู้ดูแลเด็กนั้น ในบางท้องถิ่นชนบทบางแห่งยังดำเนินการได้ไม่ทั่วถึง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายการ
พัฒนาชนบทของแต่ละหน่วยงานที่จะกำหนดความสำคัญของการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนนี้มากน้อยแค่ไหน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว กรมการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่จะเห็นความสำคัญของการ
พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน จึงได้ส่งเสริมการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชนบทที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี
โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามชุมชนชนบทต่าง ๆ ตามที่ประชาชนต้องการและสามารถร่วมดำเนิ
การได้ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ จึงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง จนกระทั่งปี 2510
องค์การยูนิเซฟได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในท้องที่ยากจนของประเทศไทย
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กชนบทที่ด้อยโอกาสทุกพื้นที่ในชนบท ร้อยละ 85.42 (สำนักงานคณะ-

กรรมการการศึกษา 2527:192) มีโอกาสได้รับการส่งเสริมพัฒนาการในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับวัยของเด็กอย่างทั่วถึง และเน้นบุคคลเป้าหมายที่สำคัญซึ่งมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างใกล้ชิดคือ ผู้นำชุมชนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง โดยกระตุ้นให้บุคคลดังกล่าวเห็นความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างถูกต้อง เพื่อให้เด็กเหล่านี้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต มิงงานวิจัยที่ให้การสนับสนุนแนวคิดนี้คือ งานวิจัยเรื่องการทดลองหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน สำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบทของ นิกา ทองไทย (2525:2-5) พบว่า พ่อแม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กในช่วงก่อนวัยเรียนนี้มาก เพราะหากเด็กได้รับการเตรียมความพร้อมจากพ่อแม่ได้เหมาะสมกับวัยของเด็ก ทำนองเดียวกับการที่เด็กได้รับการส่งเสริมความพร้อมจากศูนย์พัฒนาเด็กแล้วก็จะเป็นการทดแทนความค้อยโอกาสของเด็กได้ หรืออาจจะเป็นการเสริมโอกาสได้มากกว่า เพราะพ่อแม่สามารถที่จะดูแลเอาใจใส่ลูกของตนอย่างเต็มที่ ในขณะที่ครูหรือผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอาจจะไม่ได้เอาใจใส่เด็กอย่างทั่วถึงเนื่องจากเด็กมีจำนวนมากเกินไป

ฉะนั้น กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้เร่งดำเนินการพัฒนาเด็กในชนบทที่ค้อยโอกาสให้มีความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา โดยสอนให้แม่รู้จักผลิตสื่อและอุปกรณ์ของเล่นแบบต่าง ๆ ด้วยตนเองจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุในท้องถิ่น ในปี 2527 กรมการพัฒนาชุมชนโดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การยูนิเซฟได้จัดตั้ง "โครงการสอนลูกให้ฉลาด" ขึ้นเป็นโครงการหนึ่งในหลายโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาแม่และเด็ก โดยโครงการสอนลูกให้ฉลาดได้รับความร่วมมือทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูสวนดุสิต ในการผลิตคู่มือการพัฒนาเด็กชั้น 1 ชุด จำนวน 2 เล่ม เรียกว่า "คู่มือสอนลูกให้ฉลาด" ประกอบด้วยหนังสือคู่มือสำหรับแม่ 1 เล่ม และแบบฝึกสำหรับเด็ก 1 เล่ม ซึ่งหนังสือชุดนี้มุ่งจะให้พ่อแม่ ผู้ปกครองใช้เป็นเครื่องมือในการสอนลูกอยู่กับบ้านยามว่างจากงานในชีวิตประจำวัน ซึ่งเครื่องมือนี้จะช่วยให้เด็กที่ค้อยโอกาสดังกล่าวได้รับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เทียบเท่ากับเด็กที่มีโอกาสเข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็ก ผลคืออีกประการหนึ่งคือ เป็นการฝึกให้พ่อแม่ได้เรียนรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่างถูกวิธี และสามารถนำไปปฏิบัติกับตนเองจนเป็นลักษณะนิสัย เช่น การพูดกับเด็ก การเล่นกับเด็ก การให้กำลังใจเด็ก การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่เด็ก กิจกรรมต่าง ๆ นี้ต้องทำสม่ำเสมอ เพราะวิธีการที่จะช่วยให้เด็กฉลาดนั้น แม่ต้องเนาะเมื่อทำ นำเมื่อลูกทำไม่ได้ สั่งเมื่อทำตามได้ สอนเมื่อสั่งแล้วยังไม่ตี ฝึกให้ทำเป็น ผนทำให้คล่องแคล่ว

อบาให้สัมผัส รมเพื่อให้เป็นคนที่ กล้าพูดกล้าแสดงออก ช่วยตนเองได้ มีอารมณ์ขัน มีน้ำใจ เข้าสังคมได้อย่างมีความสุข และที่สำคัญคือเป็นคนฉลาด (กรมการพัฒนาชุมชน 2527:3)

หลังจากปี 2527 ที่กรมการพัฒนาชุมชน ได้จัดตั้งโครงการสอนลูกให้ฉลาด (Teaching Young Children to Learn Program) และสร้างคู่มือสอนลูกให้ฉลาดแล้ว ปี 2528 ได้ดำเนินการทดลองโครงการนี้ในท้องถิ่นที่กั้นการ 5 จังหวัด ซึ่งเป็นอำเภอบำเหน็จณรงค์ขององค์การยูนิเซฟ เมื่อสิ้นสุดการทดลองโครงการแล้วได้นำผลการวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขโครงการสอนลูกให้ฉลาดต่อไป

ต่อมาในปี 2529 เมื่อได้ปรับปรุงแก้ไขหนังสือคู่มือและแบบฝึกหัดแล้ว ได้ดำเนินการโครงการสอนลูกให้ฉลาดในอำเภอบำเหน็จณรงค์ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ยากจนที่องค์การยูนิเซฟให้การสนับสนุน มีจุดดำเนินการทั้งหมด 732 จุดใน 157 อำเภอ 38 จังหวัด และมีเด็กวัย 3-6 ขวบที่อยู่ในโครงการรวมทั้งสิ้น 6,588 คน ลักษณะของโครงการสอนลูกให้ฉลาดนี้เป็นการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวระหว่างพ่อแม่หรือผู้ปกครองกับเด็ก ดังนั้น กรมการพัฒนาชุมชน จึงได้กำหนดให้มีระบบการถ่ายทอดความรู้การใช้คู่มือขึ้นโดยฝึกอบรมที่วิทยากรระดับจังหวัดให้พร้อมที่จะนำความรู้ถ่ายทอดต่อพัฒนากรระดับอำเภอ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในพื้นที่ ให้การถ่ายทอดแนวทางและความรู้กับผู้นำท้องถิ่น ต่อจากนั้นผู้นำท้องถิ่นถ่ายทอดให้กับพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ขั้นตอนสุดท้ายพ่อแม่หรือผู้ปกครองสามารถสอนลูกได้ ระบบการถ่ายทอดความรู้นี้ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปลายเดือนกรกฎาคม 2529 ซึ่งโครงการมีเป้าหมายการดำเนินงานในเขตพื้นที่ที่องค์การยูนิเซฟให้การสนับสนุน

การดำเนินงานของโครงการสอนลูกให้ฉลาด ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน 2529:3)

1. เพื่อให้พ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดกับเด็ก ใช้แนวทางในหนังสือคู่มือสอนลูกให้ฉลาด สอนลูกหลานอยู่กับบ้านยามว่างในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาทางด้านอารมณ์ ร่างกาย สังคมและสติปัญญา
2. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กวัย 3-6 ขวบ ซึ่งเป็นวัยที่เด็กกำลังเรียนรู้จากภาษาและการเลียนแบบ
3. เพื่อเปลี่ยนแปลงนิสัยของพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูใกล้ชิดเด็กในการอบรมเลี้ยงดูให้ใช้วิธีที่ถูกต้อง ตามแนวทางในหนังสือคู่มือสอนลูกให้ฉลาด
4. เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของลูก และมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย

5. เพื่อให้เป็นการช่วยเด็กวัยก่อนเรียนในตำบลหมู่บ้านชนบทให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาความพร้อมอย่างทั่วถึงทุกพื้นที่

โครงการสอนลูกให้ฉลาดนี้ได้ดำเนินการตามขั้นตอนอย่างสม่ำเสมอในทุกพื้นที่เป้าหมาย ตั้งแต่ปลายเดือนกรกฎาคม แต่การดำเนินงานก็ทำตามเมื่อวางแผนและดำเนินการแล้ว ควรจะต้องมีการประเมินผลงานนั้น เพื่อจะได้แนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนหรือแก้ไขปรับปรุงโครงการนี้ให้ดำเนินการต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ดังนั้นโครงการวิจัยการประเมินโครงการสอนลูกให้ฉลาดจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กหลังจากที่ได้รับการอบรมตามคู่มือสอนลูกให้ฉลาด
2. เพื่อทราบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพ่อแม่หรือผู้ใกล้ชิดเด็กที่เป็นผู้สอนตามคู่มือในการเลี้ยงดูเด็ก
3. เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคในการใช้คู่มือสอนลูกให้ฉลาดและแบบฝึกหัดสำหรับลูก
4. เพื่อทราบปัญหาและอุปสรรคของระบบการถ่ายทอดทุกขั้นตอนจากเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดไปจนถึงพ่อแม่ หรือผู้ใกล้ชิดเด็กและเด็ก
5. เพื่อทราบผลสัมฤทธิ์ของโครงการสอนลูกให้ฉลาด
(ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

จากการที่ผู้วิจัยได้ร่วมดำเนินการประเมินผลโครงการสอนลูกให้ฉลาด ของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นลักษณะการถ่ายทอดแบบตัวต่อตัวระหว่างแม่หรือผู้สอนแทนแม่กับเด็กวัย 3-6 ขวบ ในพื้นที่ชนบทยากจนแล้ว เห็นว่าโดยความจริงพ่อแม่ในชนบทกับพ่อแม่ในเมือง ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องความมุ่งหวังให้ลูกฉลาด เพียงแต่พ่อแม่ในชนบทไม่มีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องการสอนเลี้ยงดูเด็ก ฉะนั้นจึงไม่ได้ส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้เหมาะสมตามวัย และมุ่งหวังแต่เพียงว่าเมื่อเด็กได้เข้าเรียนในศูนย์เด็กหรือโรงเรียนก็จะฉลาดได้ ดังเช่นงานวิจัยของ เพ็ญศรี อรุณรุ่งเรือง (2522:19) ที่พบว่า แม่ในชนบทยากจนนั้นจะละเลยในเรื่องการสอนเลี้ยงดูลูกในวัยก่อน 6 ขวบนี้มาก เหตุด้วยปัญหาทางเศรษฐกิจ จำนวนประชากรในครอบครัวหรือทางด้านสังคมทำให้พ่อแม่ในชนบทไม่มุ่งหวังในลูกวัยก่อน 6 ขวบของคนได้รับการศึกษา จึงทำให้พ่อแม่ในชนบทไม่ส่งเสริมพัฒนาการลูกให้เหมาะสมตามวัย อีกทั้งยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองที่จะต้องพัฒนาลูกอย่างไร ด้านใคบ้าง เพราะคิดว่าเด็กจะฉลาดได้ต้องมีสติปัญญาได้เข้าเรียนในโรงเรียนหรือศูนย์เด็กก็จะทำให้เด็กฉลาดได้ ซึ่งโดยความจริงแล้วบ้านเป็นสถาบัน

ที่จะพัฒนาเด็กได้ดีที่สุดเป็นแห่งแรก เพราะพ่อแม่คือครูคนแรกของโลกซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณวดี ม้าลำพอง (2527:2) ที่พบว่า ประสบการณ์ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญาของเด็กในช่วงอายุ 6 ปีแรกคือ ประสบการณ์ที่ได้รับในบ้านนั่นเอง และผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กและใกล้ชิดเด็กมากที่สุดคือแม่ และ จิราภรณ์ มีสมทรัพย์ (2521:6) วิจัยพบว่า วิธีการที่แม่ปฏิบัติต่อลูกมีส่วนสนับสนุนหรือส่งเสริมให้เด็กเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและลักษณะตามที่ต้องการด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แม่ใช้ปฏิบัติต่อลูก เช่น การควบคุมดูแล การลงโทษ การแนะนำ สั่งสอน การยอมรับ การชมเชย การให้กำลังใจ การแสดงความรักความผูกพัน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การแสดงออกของแม่ทั้งสี่หน้า ทำทาง และวาจา ที่ปฏิบัติต่อลูกจะมีผลกระทบต่อลูกในทุก ๆ ด้าน ซึ่งตรงตามทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ที่กำหนดว่า การปฏิสัมพันธ์คือ กระบวนการสื่อความ และสื่อเรื่องอื่น ๆ ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันหมายรวมทั้งด้านการรับรู้ความรู้สึก และลักษณะกิจกรรมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นมีปฏิริยาต่อกัน ทำให้เกิดผลกระทบซึ่งกันและกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2528:195)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั้นหากจะสรุปโดยอ้างอิงแนวคิดของนักจิตวิทยาส่วนใหญ่ก็จะสรุปได้ว่า ปฏิริยาสัมพันธ์ (Interaction) ของเด็กส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่บ้าน แม่เป็นศูนย์กลางของปฏิริยาสัมพันธ์ของเด็ก ฉะนั้น การแสดงออกทุกอย่างของแม่ที่แสดงต่อเด็กทั้งวาจาและทำทาง จะมีผลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กทั้งหมด (โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ 2525:1)

ฉะนั้นการส่งเสริมหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในชนบทแก่พ่อแม่ผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเด็กในวันนี้จะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ัญเชิญมากล่าวไว้ข้างต้น จากกระบวนการถ่ายทอดความรู้ขั้นสุดท้ายของโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้แบบตัวต่อตัวของแม่หรือผู้สอนแทนแม่กับลูก จึงเป็นจุดที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า เมื่อแม่หรือผู้สอนแทนแม่ได้รับความรู้เรื่องเด็กตามโครงการแล้ว พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกขณะถ่ายทอดความรู้นั้นจะมีลักษณะอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการแนะนำข้อปฏิบัติสำหรับพ่อแม่และผู้ปกครอง ในการส่งเสริมพัฒนาการลูกหลานของตนให้เหมาะสมกับวัยและสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งยังจะได้ข้อมูลที่จะช่วยให้หน่วยงานที่ดำเนินการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนได้แนวทางการให้ความรู้แก่ผู้ปกครองและเด็กมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก จำแนกตามสภาพภูมิศาสตร์
2. เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก จำแนกตามสภาพภูมิศาสตร์
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของแม่กับพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก

สมมุติฐานการวิจัย

1. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกในสถานการณ์แม่สอนลูก เปรียบเทียบกันตามสภาพภูมิศาสตร์มีความแตกต่างกัน
2. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก กับภูมิหลังของแม่มีความสัมพันธ์กัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกนี้ ผู้วิจัยจะทำการสังเกตเฉพาะพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์แม่สอนลูก ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาดเท่านั้น
2. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ แม่หรือผู้สอนแทนแม่กับลูก จำนวน 228 คู่ ตามจำนวนตัวอย่างประชากรของโครงการสอนลูกให้ฉลาด จำแนกตามสภาพภูมิศาสตร์
3. ตัวแปรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ได้แก่
  - 3.1 ตัวแปรอิสระ คือภูมิหลังของแม่ได้แก่ ระดับการศึกษา ฐานะเศรษฐกิจ ครอบครัว และแหล่งความรู้เรื่องเด็ก
  - 3.2 ตัวแปรตาม คือพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก 14 ประเภท 5 หมวด 42 พฤติกรรม
4. ในการวิเคราะห์ข้อมูล กลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นลูกนั้นจะไม่ศึกษาถึงความแตกต่างของ เพศ ลำดับการเกิด และอายุ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. พฤติกรรมที่สังเกตที่บ้านของแม่กับเด็ก เป็นพฤติกรรมแม่สอนลูกซึ่งแสดงออกอย่างจริงจัง สามารถสังเกตและบันทึกได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การแสดงออกทางการพูดและการแสดงท่าทางโต้ตอบระหว่างแม่กับลูก ในขณะที่แม่กำลังสอนลูกตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งครอบคลุมพฤติกรรม 3 ประเภทคือ

1.1 พฤติกรรมทางวาจา หมายถึง การแสดงออกทางการพูดของแม่และลูก ในสถานการณ์แม่สอนลูก ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

1.2 พฤติกรรมทางท่าทาง หมายถึง การแสดงออกทางท่าทางของแม่และลูก ในสถานการณ์แม่สอนลูก ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

1.3 พฤติกรรมทางวาจาและท่าทาง หมายถึง การแสดงออกพร้อมกันทั้งทางวาจาและท่าทางของแม่และลูกในสถานการณ์แม่สอนลูก ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

2. พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก หมายถึง การพูดหรือการแสดงท่าทางโต้ตอบระหว่างแม่กับลูก ในขณะที่มีการเรียนการสอน จัดแบ่งเป็นประเภททั้งหมด 14 ประเภท 5 หมวด 42 พฤติกรรม (รายละเอียดดูจากภาคผนวก)

3. พฤติกรรมทางบวก (Positive reinforcement) หมายถึง พฤติกรรมที่สร้างความพึงพอใจทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน ประกอบด้วยพฤติกรรมทางบวกของแม่และพฤติกรรมทางบวกของลูก

4. พฤติกรรมทางลบ (Negative reinforcement) หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นไปในทางข่มขู่ ก้าวร้าว ไม่เป็นมิตร ประกอบด้วย พฤติกรรมทางลบของแม่และพฤติกรรมทางลบของลูก

5. โครงการสอนลูกให้ฉลาด หมายถึง โครงการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนที่ค้อยโอกาสในการเตรียมความพร้อม ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์การยูนิเซฟรับผิดชอบโครงการ โครงการนี้เริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ.2527

6. แม่ หมายถึง หญิงผู้ให้กำเนิดเด็กในโครงการสอนลูกให้ฉลาด และได้รับการอบรมเรื่องการเตรียมความพร้อมแก่เด็กวัย 3-6 ขวบ ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

7. ผู้สอนแทนแม่ หมายถึง พ่อ หรือญาติของเด็กในโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งได้รับการอบรมเรื่องการเตรียมความพร้อมแก่เด็กวัย 3-6 ขวบ ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

8. ลูก หมายถึง เด็กที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี ซึ่งเป็นลูกของแม่ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าโครงการสอนลูกให้ฉลาด

9. ภาคเหนือ หมายถึงพื้นที่ตามการแบ่งภูมิภาคศาสตร์ของประเทศไทยตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งในการวิจัยนี้คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดอุทัยธานี

10. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึงพื้นที่ตามการแบ่งเขตภูมิภาคศาสตร์ของประเทศไทยตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งในการวิจัยนี้คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดนครพนม จังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดสุรินทร์

11. ภาคใต้ หมายถึงพื้นที่ตามการแบ่งเขตภูมิภาคศาสตร์ของประเทศไทยตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด ซึ่งในการวิจัยนี้คือ จังหวัดปัตตานี และจังหวัดสงขลา

12. ภูมิหลังของแม่ หมายถึงฐานะเศรษฐกิจ แหล่งความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และระดับการศึกษาของแม่หรือผู้สอนแทนแม่

13. ฐานะเศรษฐกิจ หมายถึง รายได้ต่อเดือนของครอบครัวตามเกณฑ์ของกรมแรงงานกระทรวงมหาดไทย ปี 2528 ในที่นี้ ฐานะเศรษฐกิจต่ำ คือผู้มีรายได้ต่ำกว่า 1,500 บาท ฐานะเศรษฐกิจระดับกลาง คือผู้มีรายได้ตั้งแต่ 1,501 บาท ถึง 4,000 บาท ส่วนฐานะเศรษฐกิจระดับสูง คือผู้มีรายได้มากกว่า 4,000 บาท

14. ระดับการศึกษานี้จะแบ่งตามเกณฑ์การศึกษาของแม่ในชนบท ตามโครงการสอนลูกให้ฉลาด

14.1 ระดับการศึกษาต่ำ หมายถึง ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือเทียบเท่า หรือต่ำกว่า

14.2 ระดับการศึกษากลาง หมายถึง ระดับการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นไปจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7

14.3 ระดับการศึกษาสูง หมายถึง ระดับการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นต้นไป

15. แหล่งความรู้เกี่ยวกับเด็ก หมายถึง แหล่งที่แม่ได้ศึกษาหาความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่น จากการบอกเล่าจากบุคคลอื่น จากการอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ เป็นต้น

16. พฤติกรรมการริเริ่ม (Initiative) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงความคิดเห็นริเริ่มทั้งทางวาจาหรือทางท่าทาง หรือวาจาและท่าทางพร้อมกัน ประกอบด้วยพฤติกรรมทางวาจา พฤติกรรมทางท่าทาง และพฤติกรรมทางวาจาและท่าทาง

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ข้อมูลที่ได้จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนหรือปรับปรุงโครงการสอนลูกให้ฉลาดเพื่อใช้แนะนำการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม สำหรับพ่อแม่หรือผู้สอนแทนแม่ ซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิดเด็กมาก ได้อบรมสั่งสอนและจัดประสบการณ์แก่เด็กเพื่อการพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวัยและสภาพท้องถิ่นอย่างเต็มที่
2. ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กก่อนวัยเรียน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กรมการฝึกหัดครู กรมการศาสนา กรมการศึกษานอกโรงเรียน และสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น จะได้รับแนวทางในการให้ความรู้เรื่องเด็กแก่ผู้ปกครอง
3. ได้ข้อมูลที่จะทำให้ผู้ปกครองหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กก่อนวัยเรียนที่ด้อยโอกาสมีทัศนคติในการพัฒนาเด็กเป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้น ทั้งมั่นใจและเชื่อมั่นในบทบาทของตนต่อการที่จะอบรมเลี้ยงดูเด็กให้ดียิ่งขึ้น
4. เป็นการช่วยให้เด็กที่ด้อยโอกาสในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมในการเรียนรู้ หักเหยกับเด็กที่มีโอกาสเข้าเรียนในสถานศึกษา
5. เป็นการช่วยกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นความสำคัญและเข้าใจการเตรียมความพร้อมแก่เด็กวัย 3-6 ขวบ ทั้งส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาเด็กวัยนี้และยอมให้ความร่วมมือที่ดีระหว่างสถาบันครอบครัวกับหน่วยงานที่พัฒนาเรื่องเด็ก